

Міжнародний форум у Львові проаналізував проблеми розвитку інформаційного суспільства

7–9 жовтня у м. Львів відбувся Міжнародний форум «Проблеми розвитку інформаційного суспільства», у рамках якого пройшли VI Міжнародна науково-практична конференція «INFORMATIO-2009: Електронні інформаційні ресурси: створення, використання, доступ» та XIII Міжнародна науково-практична конференція Укр НТІ «Побудова інформаційного суспільства: ресурси та технології».

У роботі форуму взяли участь представники бібліотечної та освітньої спільноти з України, Росії, Польщі та США, організацій, що опікуються проблемами побудови інформаційного суспільства в Україні, зокрема «Інформатіо-Консорціум», УкрНТІ, Ради міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX), а також найбільших компаній-видавців електронних ресурсів: INSPEC, EBSCO, Emerald, IOP Publishing, Elsevier та ін. Усього захід зібрав понад 220 учасників.

Доповіді учасників форуму базувалися на усвідомленні всезростаючої ролі бібліотек у процесі розвитку і створення глобального інформаційного суспільства і зміни соціальних функцій бібліотек, які перетворюються в універсальні центри знань і є важливою складовою індустрії знань та інформаційного сектору національної економіки в цілому. Зокрема, на нових функціях бібліотек у системі інформації наголосив представник факультету бібліотекознавства та інформатики Університету Каліфорнії в Лос-Анджелесі Р. Хейс.

Квінтесенцією виступів представників українських бібліотечних та освітніх наукових закладів проходила ідея інтеграції українського наукового інформаційного простору в глобальний, провідну роль у втіленні якої мають відігравати і вже відіграють академічні бібліотеки. Доповідачі наголошували на надзвичайно низькому рівні представлення української науки у глобальній інформаційній мережі. Зокрема, з 2 тис. наукових фахових журналів, що, як повідомив директор Укр ТІ А. Ямчук, видаються в Україні, у всесвітній науковій реферативній базі даних Scopus розписується лише близько 40 українських видань, при цьому лише один журнал «Прикладна механіка» має імпаکت-фактор вище одиниці; а кількість публікацій українських науковців, яких налічується 179 тис., у глобальній мережі ледве перевищує 18 тис.,

наголосила директор Наукової бібліотеки НаУКМА Т. Ярошенко. Таким чином український науковий потенціал залишається не відомим світові. У свою чергу голова Українського наукового клубу Н. Шульга акцентувала увагу на недостатній видавничій діяльності вищих навчальних закладів і особливо слабкому представленні вітчизняних наукових розробок вищів у глобальній мережі Інтернет, унаслідок чого українські вищі навчальні заклади взагалі не потрапляють до кращих всесвітніх освітянських рейтингів, і лише в найширшому і найлояльнішому рейтингу Webometrix (Іспанія) 10 найкращих українських вищів посіли місця у другій, третій і четвертій тисячі. Велика роль у процесі подолання ситуації, що склалася, відводиться науковим університетським бібліотекам, обов'язком яких є забезпечення швидкого і зручного доступу до інформації.

Значним кроком на шляху інтеграції університетської науки в світовий інформаційний простір стало впровадження проекту ELibUkr, який почав реалізовуватись у 2009 р. Про перший досвід функціонування цієї електронної бібліотеки розповіла Т. Ярошенко, директор Наукової бібліотеки НаУКМА, на базі якої й було запроваджено проект. Метою проекту є інтеграція української науки у світову через доступ до світових ресурсів і створення вітчизняних наукових ресурсів. Засновники проекту виходять з того, що доступ до світових наукових ресурсів залежить від якості досліджень і кількості власних публікацій українських учених. Нині ELibUkr надає доступ до електронних ресурсів провідних видавців і кращих світових баз даних, а також проводить тренінги і семінари для навчання як студентів, так і професорів основам користування ресурсами та участі в проекті. Окрім доступу до світових ресурсів, проект ELibUkr передбачає надання можливості українським ученим розповісти про власні наукові дослідження через створення відкритих електронних архівів університетів, де кожний науковець може викласти свої розробки чи публікації шляхом самоархівування. Учасники проекту запропонували створити мультидисциплінарний міжуніверситетський електронний архів. Відповідне програмне забезпечення вже інстальовано на порталі ELibUkr. Докладніше проект обговорювався під час спеціального засідання «Проект ELibUkr – Електронна бібліотека: Центри знань в університетах України».

Ідею національної електронної бібліотеки повнотекстових видань eLife презентував директор наукової бібліотеки ЛНУ ім. І.Франка В.Кміть. Створення такої бібліотеки вже розпочато на базі НУ ЛНУ. Цей проект пропонує можливості для зберігання практично необмеженої кількості записів та використання інтегрованих схем, що дають

можливості гнучкого налаштування профілів пошуку та відображення інформації. Упровадження проекту допомогло урізноманітнити сервісне обслуговування користувачів і забезпечити якісну структурування і класифікацію видань. Упровадження проекту на національному рівні є продуктивною, актуальною і цілком реальною ідеєю, вважає В. Кміть. Адже, крім загальних міжнародних засад обміну інформацією, українські бібліотеки отримують ресурс для популяризації національних здобутків у різних сферах наукового знання.

Однією з важливих тем міжнародного форуму став обмін досвідом створення електронних ресурсів бібліотек представниками різних країн. Так, представник Російської державної бібліотеки Н. Авдєєва розповіла про розвиток і функціонування електронної бібліотеки дисертацій (ЕБД РБД), доступ до якої можливий через 364 віртуальні читальні зали РДБ, що функціонують не лише на території Російської Федерації, а й у 10 країнах СНД, зокрема і в Україні налічується 21 такий зал. До речі, під час проведення форуму був відкритий віртуальний читальний зал на базі Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. Як повідомила Н. Авдєєва, на сьогодні в базі ЕБД розміщено близько 400 тис. повних текстів дисертацій і авторефератів, при цьому надається вільний доступ до каталогу бібліотеки. Новинкою бібліотеки стало запровадження системи «Антиплагіат», яка дає можливість визначити наявність некоректних та несанкціонованих запозичень у текстах дисертацій з виходом на їх повні тексти.

Досвідом організації і надання доступу до електронних ресурсів, у тому числі комерційних ресурсів, депозитаріїв і ресурсів відкритого доступу в Польщі поділилася представник Бібліотеки Варшавського університету З. Вірогурська.

Значну частину в роботі міжнародного форуму становили доповіді представників різних видавців електронних інформаційних ресурсів і баз даних з презентацією своєї продукції, у тому числі і технологічних розробок. Так, базу даних InspecDirect презентувала Д. Баусано (Лондон, Велика Британія), наголосивши, що це краща у світі база з фізики і електроніки, 40 % якої становлять повні тексти. Додатком до бази даних є повнотекстовий архів з 1898 по 1968 рр. InspecDirect, крім доступу до ресурсів, надає широкі пошукові і сервісні можливості користувачам так, як збереження результатів пошуку, записів користувача тощо. Про нові технологічні рішення EBSCO для покращення інтегрованого доступу до електронних ресурсів повідомила Т. Гроєцька-Клейс. Вона розповіла про продукцію EBSCO Publishing, що являє собою реферативні і повнотекстові бази даних 30 тис.

журналів, а також повнотекстові бази даних, що містять монографії, наукові звіти, матеріали конференцій, доповіді тощо. Також Т. Грорецька-Клейс наголосила на впровадженні проекту співпраці з бібліотеками, що надає їм можливість розміщувати в базі свої матеріали (каталоги, журнали тощо), вести свої тематичні групи і надавати послуги через EBSCO. Крім того, значною перевагою EBSCO перед іншими БД є використання єдиної платформи для пошуку всіх різномовних видань. Новинкою EBSCO є БД Discoveri Service, яка стане доступною з грудня 2009 р. Вона містить метадані із внутрішніх і зовнішніх джерел різних видавців і є єдиним пунктом виходу для пошуку у різних БД, створеним як єдиний каталог. Містить 1 млрд бібліографічних і 380 млн повнотекстових записів.

Також були представлені продукти видавництва Emerald та IOP Publishing, які пропонують не лише підписку на власні видання, а й можливість співпраці для науковців: вони надають можливості для публікації в їхніх журналах статей, які пройдуть відбір рецензійними комісіями.

Видавництво Emerald, крім доступу до повнотекстових баз наукової періодики і електронних книг, надає послуги, які допомагають науковцям у проведенні власних досліджень. Це проведення авторських семінарів, встановлення контактів з іншим дослідниками, що співпрацюють з видавництвом, а також надають допомогу в написанні наукових статей і дисертацій.

Крім названих вище, також були представлені продукти таких міжнародних компаній, як ABE Маркетинг і ProQuest. Тестовий доступ до баз останньої нині безкоштовно надає «Інформатіо-Консорціум».

У рамках роботи форуму було проведено кілька паралельних заходів. Зокрема, відбулася презентація Програми сприяння парламенту України-II, що передбачає створення громадських пунктів доступу до електронної законодавчої інформації на базі публічних бібліотек. Директор Програми Е. Валентайн повідомила, що планується залучити до участі в проекті 1000 публічних бібліотек у різних регіонах України (для чого не тільки їх буде підключено до Інтернету, а й будуть проведені регіональні тренінги для підвищення кваліфікації бібліотекарів).

Особливий інтерес викликало засідання «Проект ELibUkr – Електронна бібліотека: Центри знань в університетах України». Проект діє за підтримки Центру технологій та інноваційного менеджменту Нортвестерн університету в США та Громадської організації «Асоціація “Інформатіо-Консорціум”». Участь у проекті на сьогодні беруть чотири університети: Національний університет «Києво-Могилянська академія»,

Харківський національний університет ім. В. Каразіна, Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, Донецький національний технічний університет. Ще три університети подали заявку про приєднання до проекту. По суті цей проект – це спроба створити єдиний науково-інформаційний простір, який дасть можливість забезпечувати, підтримувати та вдосконалювати інформаційну базу, необхідну для навчальної та науково-дослідницької роботи українських учених і фахівців, та відповідні механізми обміну інформацією з метою інтеграції українських науковців у світову академічну спільноту. Проект сприяє використанню наукових електронних ресурсів у навчальному процесі та наукових дослідженнях, що проводяться в університеті шляхом забезпечення можливості вільного доступу до інформаційних ресурсів проекту для студентів, викладачів та науковців; забезпеченню можливості вільного розміщення публікацій викладачів, співробітників і студентів університету через власний електронний інституційний репозитарій та створенню електронних журналів відкритого доступу тощо.

Проект координує О. Бруй, яка під час засідання ознайомила учасників заходу з електронними ресурсами та сервісними можливостями порталу ELibUkr, який не лише надає доступ до ресурсів і широкі пошукові можливості (які передбачають результати з визначенням індексу цитування авторів, визначення найбільш цитованих статей того чи іншого автора, перелік інституцій, які найчастіше цитували певного автора чи статтю, тощо), а також передбачає так званий персональний кабінет читача, який несе в собі всю історію користування, пошуку, запитів та ін. У планах організаторів – упровадження авторизованого віддаленого доступу для абонентів бібліотеки, що значно збільшить кількість користувачів електронної бібліотеки.

Учасники засідання говорили і про певні труднощі, що виникають на шляху розвитку електронної бібліотеки. Серед найголовніших з них, крім недостатнього фінансового забезпечення, – нерозуміння важливості проекту з боку багатьох ректорів університетів, зокрема щодо необхідності проведення навчання користувачів, а також – з боку самих науковців, більшість з яких не мають бажання викладати свої статті чи наукові розробки у відкритому університетському архіві.

Наголошувалося також на необхідності підтримки проекту з боку держави (поки що він фінансується урядом США і Києво-Могилянською фундацією США). Як повідомила віце-президент проекту М. Фаріон, уряд Росії виділив 200 млн дол. на створення електронної бібліотеки, український уряд поки що не надає значення розвитку подібного

проекту. Тож необхідно докласти певних зусиль для донесення до урядовців важливості державної підтримки розвитку проектів електронної бібліотеки як важливої складової доступу України до інформаційного суспільства.

Третій день роботи форуму пройшов у формі секційних засідань: «Електронні інформаційні ресурси для науки та освіти: використання і доступ», «Відкритий доступ до інформації: проблеми і перспективи», «Розвиток інформаційного суспільства в Україні» та «Формування електронних ресурсів та розвиток інформаційного сервісу в бібліотеках».

Основним висновком міжнародного форуму стала думка про необхідність доведення до суспільства та керівництва держави, що:

- розвиток економіки знань неможливий без доступу до інформації щодо досягнень світової наукової спільноти в усіх галузях знань. Одним з інструментів цього є передплата доступу до світових інформаційних ресурсів, які в глобальному інформаційному просторі відіграють найважливішу роль навіть порівняно з традиційними друкованими джерелами. Однак зусиль вітчизняних організацій-споживачів недостатньо для фінансування навіть мінімально необхідного спектра світових інформаційних пропозицій. Вирішення цієї проблеми неможливе без цільового державного фінансування як за галузевим, так і за регіональним принципами;

- світові інтегратори інформаційних ресурсів зацікавлені у включенні інформаційних ресурсів України до своїх інформаційних продуктів. Україна залишається практично останньою країною у світі, яка, маючи потужні інформаційні ресурси, у т. ч. повнотекстові, не має жодного інформаційного продукту, який можна запропонувати світовій спільноті на інформаційному ринку. Тому інформаційні ресурси, що накопичені організаціями-виробниками, потребують фінансової, організаційної, технічної та технологічної підтримки з боку держави з метою доведення їх до рівня національних інформаційних продуктів. Ресурси організацій кожного відомства мають бути об'єднані за визначеними ознаками та доведені до рівня національних інформаційних продуктів через надання цій проблемі статусу одного з державних пріоритетів розвитку економіки держави з цільовим фінансуванням галузей та регіонів;

- паралельним напрямом, що значно скоротить шлях формування національних інформаційних продуктів, є створення і розвиток університетами і дослідницькими установами інтернет-порталів для розміщення наукових інформаційних ресурсів відкритого доступу. Такі

ресурси передбачають вільний від оплати доступ до інформації для всіх зацікавлених громадян, що займаються освітою та науковими дослідженнями. Важливим також є формування розвинутої системи автоматизації наукових бібліотек і розповсюдження реферативно-бібліографічної інформації та електронних бібліотечних каталогів через Інтернет;

– важливим фактором професійного та інтенсивного використання електронних наукових інформаційних ресурсів є високий рівень знань у галузі методології інформаційного пошуку, і тому варто широко розвивати систему професійного навчання, підвищення кваліфікації, методичних семінарів у цій сфері.